

ראיון: סבינה מסג

ציטוט מומלץ

מסג ס. 2017. אקו-פואטיקה.
אקולוגיה וסביבה 8(3): 68–70.

סבינה מסג ביישוב כליל, מקום מגוריה הנוכחי | צילום: נעמה פורת

אקו-פואטיקה

[המילה האחרונה](#)

גיליון סתיו 2017 / כרך 8(3) 24 ביולי, 2017

סבינה מסג היא חלוצת האקו-פואטיקה בארץ. ספריה למבוגרים – *מושב; זהו, ים כנרת; כליל* – וספריה לילדים תחת שם העט עדולה, ואף תרגומיה משירת העולם, ממוקדים כולם בטבע ובמקום. מאז 2003 החלה לראות את הקשר שבין כתיבתה לשירה האקולוגית הנכתבת בעולם, והחלה 'לייבא' את הסוגה החדשה לארץ על-ידי פרסום מאמרים, מתן ראיונות בטלוויזיה והוצאת חוברת "אקו-פואטיקה" כעורכת אורחת של *עיתון 77* (דו-ירחון לספרות, לחברה ולביקורת). כיום כותבת טור אקו-פואטיקה בעתון הארץ ועורכת מפגשי אקו-פואטיקה בפסטיבלים ובביתה בכליל.

1963 היא השנה שהתפרסם בה הספר המכונן "אביב דומם" מאת הזואולוגית והביולוגית הימית רייצ'ל קרסון. בספר זה נחשפת לראשונה העובדה שהמדע אינו פועל תמיד לרווחת האדם, כי הנה לדוגמה, הדי-די-טי ושאר הריסוסים המשמשים בחקלאות אינם ממיתים רק את המזיקים, אלא מזיקים מאוד גם לאדם. ספר זה זעזע רבים, ונחשב ליריית הפתיחה של המהפכה האקולוגית. בין אלה שלא יכלו לחזור למצב של עניינים כרגיל היו מדענים, פילוסופים, פסיכולוגים ומשוררים. כל תחומי הידע הושפעו, ואנשים החלו להשקיע חשיבה, מחקר ורגש כדי לברר היכן טעינו ומה ניתן לעשות.

התשובה המידית הראשונה הייתה לחפש חלופות לחומרים המסוכנים, למחזר, להוריד את רמת הצריכה וכן הלאה. כך נולדה התנועה האקולוגית המוכרת לנו. לסוג זה של אקולוגיה קרא הפילוסוף הנורווגי אַרְנֶה נס "אקולוגיה של פני השטח", והוא הקדיש 14 שנה מחייו לפיתוח "האקולוגיה המעמיקה" או **האקו-פילוסופיה**. נס טען כי מה שעושה התנועה האקולוגית אינו מגיע אל שורש הבעיה. הבעיה היא בתפיסת העולם הרואה את האדם כנזר הבריאה ולכן מתירה לו לנצל את הטבע לטובתו. נס אומר כי עלינו לעבור שינוי פרדיגמה, כי האדם צריך לתפוס את עצמו כישות רחבה שאיננה מסתכמת בגבולות העור והביוגרפיה. רק אם האדם יתפוס כי אין לו 'עצמי' מבודד ומובדל שיכול לשגשג גם אם הסביבה תיהרס, רק כשתתפתח תפיסת 'עצמי' רחבה יותר, הכוללת את הסביבה, כי אז טובתו תהיה טובתה, ולא יהיו יותר ניצול והרס הביוספירה.

אבל כיצד מחוללים מטמורפוזת שכזו? הלא שינוי תפיסת העצמי הוא בתחום הפסיכולוגיה. אכן, פסיכולוגים החלו לפתח את **האקו-פסיכולוגיה** שנבחן בה הקשר בין האדם לטבע. הם מנסים לפתח דרכים שירחיבו את הקשר הרגשי בין האדם והטבע, וכך לעזור לאנשים לפתח אורח חיים מקיים ולהפחית את הניכור בינם לבין הטבע. היו שאמרו כי שינוי כזה הוא כה עמוק וכולל, שהוא נכלל כבר בתחום האמוני, וכוננו את **האקו-תאולוגיה** ובה הצעות לדת טבע חדשה שתיתן פתרונות למשבר.

גם בספרות ניכרה השפעת הרעיונות החדשים. סופרים החלו לכתוב ספרות מחאה וביקורת, ואף החלה קריאה חדשה של הקנון, ממש כשם שעשו הפמיניסטיות, כדי לבדוק כיצד התייחסו היוצרים הגדולים לטבע ולסביבה, ושמה יש להם חלק ביצירת התפיסה המעוותת.

ספרות מסוג זו החלה לפרוח וזכתה לכינוי **ביקורת סביבתית** (ecocriticism). בתחילה התפרסמה רק פרוזה, אך לאט לאט החלו להתפרסם גם ספרי שירה, שאמנם עוסקים בטבע אבל אינם דומים לשירת הטבע הרומנטית המוכרת. שירה זו נכתבה ברובה על-ידי משוררים ששינו את אורח חייהם ועברו לחיים של עבודת אדמה, מתוך ניסיון לא להשאיר מדריך אקולוגי גדול מדי. הם עשו זאת גם כדי להציל את העולם וגם כדי להציל את עצמם. כי מסתבר שלא רק הסביבה ניזוקה מן הניצול של העידן הטכנולוגי, אלא גם נפש האדם. כדי לחיות את מלוא טווח החוויות שמאפשר הטבע חייב אדם גישה לאזורי בר שלא נגעה בהם יד אדם. רק שם יש סיכוי לחוות את הנשגב. וחווית הנשגב ואחותה הקטנה הפליאה, הן זכות מולדת של כל אחד מאתנו.

רייצ'ל קרסון, אם התנועה האקולוגית, לא הייתה רק מדענית, כי אם גם מחנכת. היא אמרה: אילו יכולתי לבקש בקשה אחת מן הפיה הממונה על הילדים הבאים לעולם, הייתי מבקשת שתשמר בהם את תחושת הפליאה. ילדים נולדים עם יכולת לחוש פליאה לנוכח תופעות הטבע, ועל ההורים לשמר אותה כדי לגדל דור שישכיל להפסיק את התדרדרות תנאי החיים על כדור הארץ. כדי לטפח את תחושת הפליאה אין צורך לנסוע למפלי הניאגרה. מספיק לקחת את הילד למגרש שליד הבית, לעורר את תשומת לבו לסביון שנעשה סב, או לעלות איתו לגג ולהתבונן בכוכבים. ואני מוסיפה: קחו אותו בשבתות לקניון הנחל ולא רק לקניון החנויות! ושם בנחל קראו איתו שירים, שירו שירים, רקדו מסביב לעץ.

רקוד ולשיר יחד זה טוב בכל מקרה, אבל מוטב שהשירים לא יהיו שירי האהבה הרגילים אלא **אקו-פואטיקה**. מהי אקו-פואטיקה? שירת טבע מסוג חדש, השמה את הסביבה במרכז. תמיד היו שירי טבע, אבל הם לא סיפקו תיאור נאמן של הטבע, הם קישטו אותו יתר על המידה ובוודאי שלא היו מודעים למשבר. **תיאורי טבע לא חסרים בספרות, אבל תיאורים אלה מופיעים רק כרקע לעלילות בני אדם. האקו-פואטיקה החלה להתייחס לטבע כנושא ראוי בפני עצמו.** היא גם אינה חוששת להשתמש במשפטים מן החדשות או מן ההסברים המדעיים לתופעות. זוהי שירה הנכתבת על-ידי אנשים שמכירים את הטבע באופן בלתי אמצעי, שאוהבים אותו, שמנסים לתת לו פה, שרוצים להשפיע.

אפשר לשאול איזה כוח יש לשיר לעומת מאמרים וכתבות טלוויזיה, הממחישים את האסון האקולוגי הממשמש לבוא? השאלה אכן נשאלת, והתשובה היא שאם לאחר 60 שנה מאז שנודעה הבעיה, עשינו כה מעט, סימן שהמאמרים המפחידים אינם משפיעים די הצורך. כשמאיימים על אדם באופן חזיתי, הוא חרד לרווחתו ונסגר. אם נבוא אליו בשירים, דרך הרגש... אולי המלים יצליחו לגעת.

וכך קרה ששירת הטבע החדשה, האקולוגית, זכתה לפריחה ונחשבת לאוונגרד החדש. המשורר המוביל בתחום הוא האמריקאי גארי סניידר, שריד מדור הביט (beat). דור הביט מרד בתרבות האמריקאית ופנה אל האינדיאנים ואל תרבויות המזרח. סניידר, נציג מובהק של דור הביט ולימים דמות המופת של דור המשבר האקולוגי, בילה שנים רבות במזרח, וכשחזר להקים את ביתו האלטרנטיבי באזורי כפרי של קליפורניה, הביא איתו עם אורח החיים גם השפעות ספרותיות. השירה הסינית והיפנית והאינדיאנית הילידית, יחד עם השפעתם של עזרא פאונד וויליאם קרלוס ויליאם וההוגות הסביבתית הולידו שירה מסוג חדש – האקו-פואטיקה.

האקו-פואטיקה יכולה להיות שירת מחאה אקולוגית ויכולה להיות גם שיר טבע. העיקר הוא שהאדמה במרכז, שיש מערכת יחסים מכובדת ומורכבת בין אדם לעץ או לגבעה. שיש ניסיון לשמוע את קולם של הרים ונהרות, צמחים ובעלי חיים. שירים מסוג זה כבר ממלאים אנתולוגיות עבות כרס בכמה מארצות המערב, והנושא נלמד באוניברסיטאות. אצלנו הוא רק מתחיל.

אני עצמי כתבתי מתחילת דרכי שירה אקו-פואטית, מבלי להכיר את המונח, כמובן. גדלתי ביפו, וכבר בגיל 9 למדתי לברוח מן המריבות המשפחתיות למערה שהייתה לי מול הים. שם כתבתי יום אחד את שירי הראשון וחוויתי סוג חדש של אושר, שאליו ארצה לחזור שוב ושוב. וכך נעשיתי משוררת. האושר ההוא, היום אני יודעת, היה מורכב מבריחה מן החברה הבעייתית של בני אדם אל הפשטות והתום של הטבע, התבודדות במשך שעות וכניסה למצב נפשי מדיטטיבי-דינמי שמאפשר נביעה של מילים, תמונות, רעיונות, זיכרונות ואסוציאציות – המון אנרגיה שצריך לעשות איתה משהו.

כשהתבגרתי ומצאתי שותף מתאים, רצינו בית על האדמה כדי לגדל את המזון שלנו ולחיות בקצב של העונות. חיפשנו ומצאנו מושב לצד כביש גהה. הכול היה בסדר עד שהגבעה הקטנה של המזבלה התגבה להר חיריה! ולכביש גהה נוספו נתיבים וכך גם למטוסים לבן-גוריון. לקח זמן עד שהבנו מה קורה והתחלנו לתכנן מעבר לגליל. בינתיים כתבתי שירים על הפסטורליה הנפלאה שיצרנו לרגלי המזבלה ולצד כביש גהה.

בית מן השיר "גֶּהָה"

אֶהוּבִי בְּנֵה לִי בֵּית עַל כְּבִישׁ גֶּהָה,

בְּצֶל מְטַט כְּנָפֵי נֶמֶל הַתְּעוּפָה.

נטע גנה שגבולותיה

הם: רכס הרי הקומפוסט ורכס הרי יהודה.

והאזיר מלא במסר המוסר

בנס הנדידה של חסידה.

עברנו לגליל. תחילה לבית בקיבוץ על שפת הכינרת, ואחר כך לכפר אקולוגי בגליל המערבי. גם בכינרת היו בעיות אקולוגיות. לקחתי ללב את מצב המפלס; כשהוא היה נמוך הייתי חולמת שאני מחבלת במוביל הארצי ומפסיקה את הוצאת המעיינות המלוחים אל המוביל המלוח.

אם נכון שאגמים מזדקנים

אם נכון שאגמים מזדקנים –

לא רואים עליך,

שמים נמוכים שלי, אינסוף קטן,

עין צלולה של צד-שני-של-העולם

הבץ השחר

בו ישן

הבורי.

אם נכון שאגמים מזדקנים

את "תופעה צעירה יחסית עם תהליך בליה מואץ"

כמו שקראתי

ב"כל ארץ נפתלי"

- אני אחפר לך מחדש את ים החולה!

שיסנן שוב את המים כמו בליה.

אני אסחם את

המוביל!

אפתח את

הנביעות!

אשיב לך את מלח הפנים.

אני חיה בטבע הבר של הגליל המערבי. מגדלת את מזוני ואף מייצרת שמן זית. כל ימיי אני הולכת לבקר את בורות המים העתיקים שלידם צומחים המרווה, הזוטה ושאר עשבי התה, שאני שותה בבולמוס מוזר, כאילו היה חלב אם:

תה עשבים

קמתי מקדם

ותפשתי את העלש פתוח!

ואת האבך

בֹּרַחַ, מִפְּנֵה אֶת הַשְּׁטַח לְשִׁמּוֹשׁ

שְׁעוּד לֹא תִפְשֶׁה פְּקוּד

וַיְכַלְתִּי לְשִׁבְתַּת חֶפְשִׁי

בְּאַמְצַע רְחֻבָּהּ מֵאֲבֹן בְּהִירָהּ

לְמִרְוֹת שְׁהַעוֹלָם נִשְׁאָר גֶּשֶׁרָצָר

וְחִלַּטְתִּי לִי תֵּה

עֶשְׂבִּים

שֶׁהִבֵּאתִי מִן הָהָר וּמִן הַגִּיא

בְּמִים שֶׁהָיוּ בְּתֵהוֹם אוֹ בְּעֵנָן,

שְׁמִי יוֹדֵעַ מֵאִיזָה יָם הֵם הִתְאָדוּ

הָעֵבְרָתִי אֶת כָּל זֶה בְּתוֹךְ גּוֹפִי

לְהִיזוֹת כְּלִי שְׁלוֹב

לְעוֹלָם.